

(в рассматриваемом случае экспертной) задачи, заключающийся в моделировании системы, в том числе определение ее структуры и структуры ее компонентов, установление связей и их количественную оценку.

При системном подходе к решению экспертной ситуалогической задачи системный анализ играет роль инструмента, с помощью которого:

- объект экспертизы представляется в качестве системы;
- объект экспертизы моделируется как система, что позволяет в полной мере выявить и оценить его качества и свойства;
- объект экспертизы исследуется как система с целью оценки его качеств и свойств при изменении состояния, а также анализа его влияния на окружающую среду.

Изложенное позволяет сделать следующий вывод: решение экспертной задачи с помощью системного метода предполагает, что судебный эксперт пользуется системным анализом, руководствуясь при этом основными принципами и положениями системного подхода¹.

Таким образом, приняв системный подход в качестве методологической основы исследования объекта ситуалогической экспертизы, мы пытались решить такие задачи: рассмотреть понятия «система» и «системный подход», а также установить соответствие системных свойств объекта ситуалогического исследования – вещной обстановки места происшествия потребностям процесса доказывания, поскольку место происшествия может быть представлено «в качестве некоего целого, обладающего собственными свойствами, которые содержат необходимую доказательственную информацию»².

М. Г. Щербаковський, завідувач кафедри криміналістики Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ГНОСЕОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Запропоновано класифікацію об'єктів судово-експертного дослідження, складену за декількома підставами: природою об'єктів, ступеня їх стійкості, обсягу властивостей, процесуальному статусу, джерелу походження, значенню для вирішення експертних завдань, роллю в процесі дослідження.

¹ См.: Берг Л. В. Системный метод решения проблем / Л. В. Берг. — Краснодар: Центр переподгот. и повыш. квалиф. кадров, 1996. — С. 15.

² Грановский Г. Л. Ситуалогические исследования места происшествия. — С. 110.

Предложена классификация объектов судебно-экспертного исследования, составленная по нескольким основаниям: природе объектов, степени их общности, объему свойств, процессуальному статусу, источнику происхождения, значению для решения экспертных задач, роли в процессе исследования.

Об'єкт дослідження – складне й багатозначне поняття, яке посідає центральне місце в теорії та практиці криміналістики й судової експертизи. Його визначення важливе для розв'язання багатьох організаційно-тактичних, техніко-методичних і процесуальних проблем призначення та проведення судових експертиз. Правильне тлумачення цього поняття набуває особливої значущості при розмежуванні родів, видів судових експертиз, встановленні меж компетенції експертів і вирішенні інших питань використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів. Без правильного з'ясування гносеологічної та процесуальної сутностей об'єктів дослідження неможливе оптимальне, достовірне, припустиме одержання й використання доказової інформації, що міститься в них.

Відправним положенням для розкриття загального поняття об'єкта слугує його філософська, гносеологічна інтерпретація як «явища, предмета, особи, на які спрямована певна діяльність»¹. Об'єкт експертизи – це об'єкт експертного пізнання, а об'єкт пізнання – категорія гносеологічна.

Проблемі визначення поняття об'єкта судової експертизи присвячено численні роботи вітчизняних і зарубіжних криміналістів: Т. В. Авер'янової, Л. Ю. Ароцкера, В. Д. Арсеньєва, Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, В. Я. Колдіна, Д. Я. Мирського, Ю. К. Орлова, О. Р. Россинської, М. М. Ростова, Т. В. Сахнової, В. О. Снеткова, О. Р. Шляхова та ін. Але єдиної думки про сутність об'єкта експертизи дослідники не дійшли, багато спірних питань щодо цієї криміналістичної категорії ще не вирішено. Одні й ті самі терміни тлумачаться по-різному.

Об'єкти експертизи поділяють на загальні, родові, конкретні та безпосередні²; загальні, родові, спеціальні, безпосередні й конкретні³; загальні, родові, спеціальні та конкретні⁴; родові й конкретні⁵; основні, порівняльні,

¹ Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. — К. : Аконіт, 1998. — Т. 3. — С. 9.

² Див.: Орлов Ю. К. Объекты экспертного исследования / Ю. К. Орлов // Тр. ВНИИСЭ. — М. : ВНИИСЭ, 1974. — Вып. 8. — С. 41–42.

³ Див.: Мирский Д. Я. Некоторые теоретические вопросы классификации объектов судебной экспертизы, их свойств и признаков / Д. Я. Мирский // Методология судебной экспертизы : сб. науч. тр. — М. : ВНИИСЭ, 1986. — С. 59.

⁴ Див.: Основы судебной экспертизы. — Ч. 1. Общая теория. — М. : РФЦСЭ МЮ РФ, 1997. — С. 93.

⁵ Див.: Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. — Т. 2. Частные криминалистические теории / Р. С. Белкин. — М. : Юристъ, 1997. — С. 304.

довідкові¹; кінцеві та проміжні або основні й допоміжні² та ін. При цьому в одній і тій самій залежно від переваг автора вкладається різний зміст. Видається, що неможливо класифікувати всі вияви такого широкого за змістом поняття, як «об'єкти експертного дослідження» за одною чи двома підставами.

Тому метою даної публікації є визначення підстав, за якими можливо створити несуперечливу класифікацію об'єктів, що досліджуються судовими експертами.

Аналіз існуючих точок зору дає змогу класифікувати об'єкти на прикладі судово-балістичної експертизи за такими підставами.

1. *Природа об'єктів (загальний об'єкт експертизи).*

Серед вчених існують два погляди щодо природи об'єктів експертного дослідження. Одні дослідники під об'єктом судової експертизи розуміють матеріальні або матеріалізовані носії інформації, фактичних даних про подію, що розслідується, які встановлюються за допомогою спеціальних знань під час проведення експертизи як засобу доказування у справі³.

Т. В. Авер'янова вважає неточним твердження, що об'єктом експертизи є річ матеріального світу, яка слугує джерелом доказової інформації, оскільки «сама річ виступає тільки як носій інформації. Доказове значення має лише та інформація, і саме завдяки її належності до справи ми називаємо цю систему – носій і його зміст – речовим доказом»⁴. Такої самої позиції додержується Т. В. Сахнова, на думку якої об'єктами експертизи можуть бути тільки ті предмети, документи, які залучені у сферу кримінального судочинства й набули процесуального статусу⁵. З цим не можна погодитися. На наш погляд, автори змішують два різних поняття: «об'єкт експертного дослідження» та «речовий доказ». Слід підкреслити, що об'єктом є не речові докази – це

¹ Див.: *Винберг А. И.* Гносеологический, информационный и процессуальный аспекты учения об объекте судебной экспертизы / А. И. Винберг, Д. Я. Мирский, М. Н. Ростов // Вопросы теории и практики судебной экспертизы : сб. науч. тр. – М. : ВНИИСЭ, 1983. – С. 12

² Див.: *Россинская Е. Р.* Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е. Р. Россинская. — М. : НОРМА, 2005. — С. 31–32.

³ Див.: *Ароцкер Л. Е.* Сущность криминалистической экспертизы / Л. Е. Ароцкер // Криминалистическая экспертиза. — М., 1966. — С. 53; *Снетков В. А.* Криминалистическая диагностика: спорные вопросы / В. А. Снетков // Вопросы криминалистики и экспертизы : сб. науч. тр. — М. : ВНИИСЭ, 1972. — Вып. 23. — С. 5–6; Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі : навч.-довід. посіб. — Х. : Одісей, 2004. — С. 133, 136. *Шляхов А. Р.* Судебная экспертиза: организация и проведение : учеб. пособ. / А. Р. Шляхов. — М. : Юрид. лит., 1979. — С. 8; Энциклопедия судебной экспертизы / под ред. Т. В. Аверьяновой, Е. Р. Россинской. — М. : Юристь, 1999. — С. 165.

⁴ *Аверьянова Т. В.* Судебная экспертиза : курс общей теории / Т. В. Аверьянова. — М. : НОРМА, 2006. — С. 212.

⁵ Див.: *Сахнова Т. В.* Судебная экспертиза : учеб. пособ. / Т. В. Сахнова. — М. : Городец, 1999. — С. 38–39.

процесуальні категорії, а предмети як матеріальні чи матеріалізовані носії інформації. Об'єкт, досліджений експертом, і такий, що містить інформацію про злочин, можна приєднати до справи як речовий доказ згідно зі ст. 79 КПК України, а в разі відсутності відповідної інформації він втрачає своє значення у кримінальній справі. Але не втрачає статусу об'єкта експертизи.

Другі науковці вважають, що об'єктом експертного дослідження можуть бути процеси, явища, у тому числі фрагменти події злочину¹. Законодавець також дійшов висновку про можливість дослідження явищ. Так, у ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» зазначено, що «судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів»². Різновидом нематеріальних об'єктів є криміналістична ситуація, що її Г. В. Прохоров-Лукин розглядає, як безпосередній об'єкт дослідження³. Г. Л. Грановський зазначає, що «об'єктом ситуаційної експертизи є подія злочину»⁴. В. М. Плєскачевський серед об'єктів, що підлягають судово-балістичному дослідженню на місці події, вказує на «подію злочину у формі, найбільш наближеній до реальних дій»⁵.

Питання про віднесення до об'єктів експертизи тільки матеріальних предметів, фрагментів речової обстановки або також подій є спірним. Слід погодитися з міркуваннями Ю. К. Орлова, який відзначає, що в принципі експертному дослідженню можуть піддаватися не тільки конкретні предмети, а й різні процеси (події, явища, дії), на підставі вивчення яких експерт пізнає інші факти, що є предметом експертизи⁶. Так, аналіз локалізації, форми, розташування слідів пошкоджень на перешкоді дає змогу експерту зробити висновок про особливості процесу пострілу. У широкому гносеологічному значенні як об'єкт пізнавальної діяльності експерта можуть виступати матеріальні предмети, утворення, а також фрагменти діяльності, дії, процеси, явища, будь-який факт. Але й при такому підході встановлення подій експертним дослідженням здійснюється не безпосередньо, а опосередковано за слідами-відображеннями цих подій у навколишньому матеріальному

¹ Див.: *Арсеньев В. Д.* Соотношение понятий предмета и объекта судебной экспертизы / В. Д. Арсеньев // Проблемы теории судебной экспертизы : сб. науч. тр. — М. : ВНИИСЭ, 1980. — Вып. 44. — С. 2–10; *Белкин Р. С.* Вказ. праця. — С. 304.

² Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. — 1994. — № 28. — Ст. 232.

³ Див.: *Прохоров-Лукин Г. В.* Теоретические и методические основы судебно-экспертной ситуалогии: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза» / Г. В. Прохоров-Лукин. — К., 1993. — С. 11.

⁴ *Грановский Г. Л.* Ситуалогическое исследование места происшествия / Г. Л. Грановский // Программирование и ситуалогические методики трасологических исследований : сб. науч. тр. — М. : ВНИИСЭ, 1979. — Вып. 37. — С. 104.

⁵ *Плєскачевский В. М.* Судебно-балістическіе експертніе дослідження на месте происшествия / В. М. Плєскачевский // Вопр. судеб. экспертизы : сб. науч. тр. — Баку : Азерб. НИИСЭ, 1974. — № 17. — С. 24.

⁶ Див.: *Орлов Ю. К.* Объекты экспертного исследования. — С. 42.

середовищі. Так, обставини, пов'язані з пострілом, установлюються за слідами, що виникають як результат використання вогнепальної зброї.

Тому видається за доцільне більш вузьке розуміння об'єкта експертного дослідження, а саме тільки як конкретних предметів, речей, що піддаються експертному дослідженню. Таке розуміння об'єкта є більш виправданим з таких причин.

По-перше, якщо об'єктом вважати події, то змішуються поняття об'єкта і предмета (завдань) експертизи. Об'єкти експертизи, які надсилаються експерту для дослідження, визначає слідчий. Чи буде експерт вивчати їх з погляду відображення в них яких-небудь процесів або виявляти й оцінювати ознаки, що притаманні даному об'єкту, – це питання предмета, а не об'єкта експертизи.

По-друге, стосовно експертного дослідження, на відміну від інших видів пізнавальної діяльності, його об'єкт є поняттям не тільки гносеологічним, а й правовим, являє собою єдність гносеологічного та правового аспектів. У вузькому значенні об'єктами експертизи можуть бути лише матеріальні об'єкти (матеріалізовані джерела інформації), до яких застосовуються процесуальні процедури, пов'язані з виявленням, фіксацією, вилученням і наданням експерту на дослідження. Правовий же режим може бути поширено лише на реально існуючі об'єкти.

Об'єкти нематеріального характеру (факти, події минулого) можуть виступати тільки як гносеологічна категорія, і їх дослідження може розглядатися лише в гносеологічному, а не в правовому аспекті. Виходячи з положення про те, що об'єкт експертного дослідження є єдністю гносеологічного та правового моментів, то таким слід визнати матеріальні предмети. Таке розуміння об'єкта експертного дослідження становить, на наш погляд, не тільки наукову, а й практичну цінність.

Зазначимо, що явища й процеси, які реально існують або існували в минулому, можна пізнати експертним шляхом лише за допомогою дослідження матеріальних об'єктів, котрі зазнали змін під впливом процесу або предметів, які перебували в тому середовищі, де відбувався процес. Так, при вивченні обставин використання вогнепальної зброї експерт досліджує вогнепальну зброю, пошкодження й інші матеріальні об'єкти – елементи обстановки.

На підставі викладеного можна дійти висновку про те, що за своєю природою загальним об'єктом судово-балістичних експертних досліджень є тільки матеріальні носії інформації, властивості яких дозволяють експерту на основі спеціальних знань установити факти, що стосуються предмета судової експертизи.

За видом матеріального носія інформаційних слідів об'єкти судово-балістичних експертиз поділяють на об'єкти-відображення та об'єкти-предмети. До перших належать матеріальні зміни, які супроводжують стан об'єкта внаслідок дії механізму слідоутворення, що означає відображення інформації про інший об'єкт або подію. До других – матеріальні предмети, речі, які є або

можуть слугувати носіями інформації про подію через своє існування або наявність дійсного чи можливого зв'язку з нею¹. На нашу думку, ця диференціація не має практичного значення, оскільки в багатьох випадках неможливо розділити предмет і сліди, які на ньому знаходяться. Наприклад, виявлені на місці події гільзи є об'єктами-предметами, які пов'язані з подією злочину, а також несуть на собі сліди-відбитки механізмів вогнепальної зброї.

2. Ступінь спільності.

За ступенем спільності виділяють родові та конкретні об'єкти експертизи. Під родовими розуміють сукупність матеріальних носіїв інформації, які відрізняються від інших своїми властивостями й досліджуються в межах певного роду експертизи². Родовий об'єкт характеризує системний взаємозв'язок фізичних ознак і притаманних предмету якісних характеристик, що перебувають у тісному взаємозв'язку й об'єднані в межах певного роду та виду експертизи. Конкретними є індивідуально визначені носії інформації, надані слідчим на дослідження за призначеною експертизою. Конкретним об'єктом експертизи виступають індивідуальні й неповторні матеріальні об'єкти, виявлені, зафіксовані та вилучені при розслідуванні певного злочину.

3. Обсяг властивостей.

Кожному матеріальному об'єкту притаманний комплекс різноманітних властивостей. Залежно від обсягу й виду властивостей можна виділити спеціальні та безпосередні об'єкти експертизи.

Спеціальними об'єктами є сукупність властивостей родового об'єкта – носіїв інформації, які є специфічними для певного роду, виду експертизи³. У матеріальному носії міститься різного виду інформація, яка може бути спеціальним об'єктом, тобто досліджуватися в різних родах, видах судових експертиз. Так, стосовно документів спеціальними об'єктами судово-технічної експертизи є відбитки печаток, штампів, матеріал красителя, яким виконано текст, але особливості виконання рукопису є спеціальними об'єктами почеркознавчої експертизи.

Безпосередніми об'єктами є частини спеціального об'єкта. Вони є сукупністю однорідних властивостей предмета, які піддаються дослідженню під час проведення експертизи. Під безпосереднім об'єктом експертизи розуміється та частина властивостей спеціального об'єкта, встановлення яких необхідно й достатньо для вирішення завдання, поставленого перед експертом. Так, сліди на гільзі несуть інформацію (загальні ознаки) про наявність, форму, розміри конструктивних частин механізму певного виду, системи, моделі вогнепальної зброї, а також про індивідуальні особливості (окремі ознаки) конкретного примірника зброї. Для розв'язання класифікаційного завдання досить виявити

¹ Див.: *Россинская Е. Р.* Вказ праця. — С. 30–31.

² Див.: *Зинин А. М.* Судебная экспертиза : учебник / А. М. Зинин, Н. П. Майлис. — М. : Право и закон; Юрайт-Издат, 2002. — С. 21.

³ Див.: *Мирский Д. Я.* Некоторые теоретические вопросы классификации объектов судебной экспертизы, их свойств и признаков / Д. Я. Мирский // Методология судебной экспертизы : сб. науч. тр. — М. : ВНИИСЭ, 1986. — С. 65.

першу групу ознак, як безпосереднього об'єкта судово-балістичної експертизи. Для вирішення ідентифікаційного завдання слід виявити, крім загальних, також окремі ознаки конкретного примірника зброї, що ототожнюється.

4. Процесуальний статус.

У літературі запропоновано загальні класифікації об'єктів експертизи згідно з їх процесуальним видом¹. Відповідно до процесуального закону можна виділити дві групи об'єктів.

Об'єкти, що мають процесуальний статус:

— речові докази: первинні, тобто безпосередньо пов'язані з подією злочину (предмети, рідини, мікрочастки та ін.), і похідні – зіптки, відбитки, фотознімки слідів злочину, що зберігають їх суттєві ознаки;

— зразки для експертного дослідження, зокрема зразки порівняння (вільні, експериментальні), необхідні для проведення ідентифікаційного дослідження;

— документи як особистий вид доказів;

— живі особи: обвинувачений, підозрюваний, потерпілий, свідок;

— матеріали кримінальної справи (протоколи слідчих дій та додатки до них, схеми, довідки, висновки первинних і основних експертиз та ін.), які стосуються предмета експертизи.

Об'єкти, що не мають процесуального статусу:

— трупи людей;

— предмети, що ймовірно мають відношення до злочину, якій розслідується, але такі, що не мають поки статусу речових доказів. Наприклад, тільки висновок експерта-баліста дає змогу визначити належність предмета до вогнепальної зброї, на підставі чого слідчий вносить постанову про його приєднання до справи як речового доказу (ст. 76 КПК України).

Ю. К. Орлов відносить місце події – ділянку місцевості, споруди, будівлі, приміщення тощо до категорії об'єктів, які не мають процесуального статусу². Вважаємо, що це твердження є не зовсім вірним. Дійсно, місце події не може бути надано експерту як речовий доказ. Однак матеріальна обстановка місця події, встановлені сліди злочину фіксуються слідчим шляхом описування, складання схем, планів, проведення фото-, відеозйомки і в такий спосіб процесуально відображуються в протоколі огляду місця події.

5. Джерело походження.

Об'єкти судово-балістичної експертизи можуть бути класифіковані відповідно до джерела походження таким чином³: а) надані на дослідження

¹ Див.: Бычкова С. Ф. Судебная экспертология. Курс лекций : учеб. пособ. / С. Ф. Бычкова, Е. С. Бычкова, А. С. Калимова. — Алматы : Жети жаргы, 2005. — С. 52–53; Орлов Ю. К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве / Ю. К. Орлов. — М. : Ин-т повыш. квалиф. РФЦСЭ, 2005. — С. 28–32.

² Див.: Орлов Ю. К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве. — С. 28.

³ Див.: Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособ. / М. Г. Щербаковский. — Х. : Эспада, 2005. — С. 121.

безпосередньо слідчим; б) одержані експертом у перебігу проведення досліджень. До них належать зразки порівняння: експериментальні зразки куль, гільз, пошкодження, одержані під час пострілів від зброї, що перевіряється; в) допоміжні, що використовуються під час дослідження. Такими об'єктами є зразки із натурних колекцій, наприклад, зразки патронів, куль, гільз, зброї або табличні данні, інша інформація, яка містить опис одержаних для проведення експертизи об'єктів.

6. Значення для вирішення експертних завдань.

Для судових експертиз характерні чотири групи завдань: ідентифікаційні, класифікаційні, діагностичні та ситуаційні. У літературі залежно від завдання, що розв'язується експертом, тобто кінцевої мети дослідження, як правило, виділяють тільки ідентифікуючі, діагностичні об'єкти та такі, що ідентифікуються, діагностуються¹.

Об'єкти, що ідентифікуються, є об'єктами, ототожнення яких становить завдання процесу ідентифікації. Ідентифікуючі об'єкти – це об'єкти, за допомогою яких розв'язується завдання ідентифікації.

Об'єкт, що діагностується, – це стан, властивість об'єкта, механізм утворення слідів, які відобразилися на матеріальних об'єктах, складових речової обстановки події у вигляді відповідних змін (слідів). Наприклад, певний стан зброї (справність або придатність зброї до пострілу); відстань, з якої було здійснено постріл. Об'єкт, що діагностує (діагностуючі об'єкти) – це матеріальний носій ознак, що відображують властивості (систему властивостей, ознаки, комплекси ознак) предметів, які знаходяться в певному стані (наприклад, справна зброя) або сідоутворюючих предметів, механізм дії яких відомий. Такими об'єктами може бути й описання стану зброї, ознак, що характеризують різну відстань пострілу з певної зброї.

Об'єкти, що класифікуються, – це такі, які входять до певних класифікацій, наприклад, вид, модель, калібр вогнепальної зброї. Об'єктами, що класифікують (класифікуючі об'єкти), є предмети, які в натуральному виді входять до певних колекцій (зразки зброї, наркотики, еталони та ін.) або довідкові дані (табличні, параметри стандартів тощо) з описанням класифікаційних ознак.

Об'єктом, що встановлюється при вирішенні ситуаційного завдання, виступає певна ситуація, наприклад, розташування потерпілого під час наїзду транспортного засобу. Як об'єкти, за допомогою яких вирішується ситуаційне завдання зі встановлення механізму утворення слідів, використовуються моделі, одержані експериментально експертом за різних умов, або описання властивостей об'єктів, що виникають у типових ситуаціях. Виявлені в речових доказах або слідах-відображеннях властивості зіставляються із зазначеними об'єктами, описуваннями, моделями, характеристиками, що й слугує підставою для вирішення ситуаційного завдання.

Зазначимо, що об'єкти, котрі ідентифікуються, діагностуються, класифікуються, встановлюються ситуаційним аналізом, є метою досліджень і більшою мірою відповідають предмету цих завдань.

¹ Див.: *Россинская Е. Р.* Вказ праця. — С. 30–31.

7. Роль у процесі дослідження.

Залежно від місця, яке посідають об'єкти в процесі вирішення експертного завдання, їх можна розділити на кінцеві та проміжні або основні та допоміжні¹. Процес вирішення експертного завдання нерідко може бути багаторівневим або багатоступінчастим. Він реалізується як послідовність вирішення ряду підзавдань, що ведуть до досягнення кінцевої мети. Наприклад, вивчення слідів пальців рук з метою ототожнення особи включає два проміжні підзавдання: перше – встановлення того факту, що це сліди рук; друге – визначення придатності до ідентифікації.

Кінцевим, або основним, об'єктом процесу дослідження є той, який слугує базою для вирішення питання, поставленого перед експертом слідчим і сформульованого в постанові про призначення експертизи. Проте в процесі вирішення підзавдань на різних етапах можуть досліджуватися як частини, сторони складних системних об'єктів, що є основними, так і окремі матеріальні утворення, що входять до їх складу. Такі об'єкти є проміжними. При дослідженні системних об'єктів (наприклад, численні сліди на різних предметах місця події) проміжними будуть окремі елементи цієї множини (одиночні сліди), відносно яких розв'язуються окремі завдання до вирішення основного питання про механізм ситуації, у якій вони виникли. Виділення кінцевих і проміжних об'єктів експертизи має важливий загальнометодичний зміст, бо поряд з визначенням кінцевих і проміжних завдань він упорядковує, структурує процес експертного дослідження. Роль цієї диференціації стає важливою при проведенні комплексних досліджень, особливо комплексних експертиз.

На нашу думку, розгалужена класифікація об'єктів судових експертиз сприяє більш точному розумінню їх змісту та визначає методологічну функцію в судово-експертних дослідженнях.

В. В. Юсупов, доцент кафедри криміналістики Національної академії внутрішніх справ України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СУДОВОЇ ЕКСПЕРТРОЛОГІЇ

Досліджено питання зародження, виокремлення, розвитку й сучасного стану судової експертології як окремої галузі наукового знання.

Исследованы вопросы зарождения, выделения, развития и современного состояния судебной экспертологии как отдельной отрасли научного знания.

Криміналістика як наука формувалася внаслідок узагальнення практичного досвіду, накопиченого установами, які вели боротьбу зі злочин-

¹ Див.: Основы судебной экспертизы. — Ч. 1. Общая теория. — С. 96.